

МЕРЕЖЕВИЙ ДОДАТОК БЕЗПЕЧНОГО ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ (SIENA) ЯК ІНСТРУМЕНТ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Шаповаленко Є. В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0001-7973-686X*

Ємець О. М.,
*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-0864-2302*

Злагода О. В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-3105-2551*

Стаття присвячена встановленню відносин співробітництва між правоохоронними органами України та Європол; використанню мережевого додатка безпечного обміну інформацією (SIENA) під час обміну оперативною та стратегічною інформацією.

Розглянуті проблемні питання реалізації заходів міжнародного співробітництва під час обміну інформацією між правоохоронними органами України з Європол у разі протидії кримінальним правопорушенням.

Розкриті основні механізми врегулювання порядку встановлення, введення в дію та експлуатації захищеної лінії зв'язку для обміну інформацією між правоохоронними органами України та Європол.

Встановлено нормативно-правовий зміст категорії «безпечний обмін інформацією». З огляду на зазначену мету автори поставили перед собою такі завдання: проаналізувати механізм безпечного обміну інформацією, що закріплює право правоохоронним органам України співпрацювати з Європол; розглянути теоретичні доктринальні підходи до обґрунтування загального зобов'язання держав співпрацювати.

Проведено аналіз та узагальнено механізм обміну оперативною та стратегічною інформацією під час здійснення взаємодії між правоохоронними органами України та Європол.

Авторами обґрунтовано доцільність використання мережевого додатка безпечного обміну інформацією SIENA як основного інструмента обміну оперативною та стратегічною інформацією під час протидії міжнародній злочинності.

У статті проведено аналіз статистичних даних Європолу щодо загальної кількості повідомлень додатка (SIENA), якими обмінювались заінтересовані сторони (включає запити, відповіді повідомлення про інформацію тощо). Наведені приклади спільних операцій, які були успішно реалізовані за допомогою сучасних інструментів правоохоронних органів держав-членів Європейського Союзу.

Розглянуті проблемні питання щодо обміну оперативною та стратегічною інформацією за допомогою мережевого додатка (SIENA) між правоохоронними органами України та Європолу. Внесені пропозиції щодо поліпшення використання інструментів Європолу під час здійснення обміну інформацією.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, міжнародне співробітництво, Європол, обмін інформацією, Secure Information Exchange Network Application (SIENA).

Постановка проблеми. З розвитком транснаціональної злочинності основним завданням правоохоронних органів України є вжиття превентивних і практичних заходів для боротьби з нею, а для виконання такого завдання необхідно мати правові підстави для надання гідної відповіді з боку інших держав. Останніми роками у нашій країні пройшло багато реформ, які своєю чергою створили велику кількість нових державних правоохоронних органів, до завдань яких віднесено забезпечення правопорядку в різних сферах, проте на поточний момент результати взаємодії та обміну інформацією під час їх діяльності є предметом дискусій. У зв'язку з цим виникає необхідність розроблення дієвого державного механізму посилення міжнародного співробітництва та використання нових інструментів обміну інформацією.

Підвищенню ефективності обміну оперативною та стратегічною інформацією між правоохоронними органами передусім необхідність посилення взаємодії між відповідальними суб'єктами, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю, і відповідними правоохоронними органами інших країн. Саме завдяки можливості обміну інформацією з Європолем систематизуються та об'єднуються основні зусилля нашої країни з інституціями інших європейських держав щодо протидії кримінальним правопорушенням.

Метою статті є розгляд відносин співробітництва між правоохоронними органами України та Європолем.

Виклад основного матеріалу. Створення Агентства Європейського Союзу зі співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (Європолу) починається з Договору про Європейський Союз [1], або Маастрихтського договору (англ. Maastricht Treaty), що також відомий як договір про Європейський Союз (ДЄС), який був підписаний 7 лютого 1992 року в місті Маастрихті (Нідерланди) між членами Європейської спільноти і набрав чинності 1 листопада 1993. Це призвело до утворення Європейського Союзу. Договір став результатом окремих консультацій стосовно політичного і валютного союзів.

Офіційно Європол був заснований 26 липня 1995 року, коли на виконання ст. 29 Маастрихтського договору [1] Радою Європейського Союзу було схвалено Конвенцію про створення Європейського поліцейського відомства. Основне завдання діяльності Європолу – здійснення загальної координації процесів співпраці поліцейських органів країн-членів ЄС та виконання функції щодо підтримки та посилення діяльності поліцейських органів та інших правоохоронних органів держав-членів Союзу, а також їх співробітництва у запобіганні та протидії тяжкій злочинності, тероризму і тим формам злочинності, що посягають на загальні інтереси, які виступають об'єктом політики Європейського Союзу. Фактично заснування загальноєвропейської поліцейської організації було, як зазначає В.В. Войніков, відповіддю на необхідність більш тісного співробітництва європейських країн у галузі боротьби зі злочинністю [2].

Європол можна визначити як організацію, що працює у сфері безпеки та призначена для підтримки служб поліції держав-членів. Спочатку Європейська поліцейська служба була міжурядовим органом, центральним елементом європейської поліцейської співпраці. Нині Європол – це Європейська організація поліцейського співробітництва. Європол не є органом виконавчої влади, однак виконує координаційну функцію для здійснення офіційних повноважень у державах-членах. Європол працює насамперед як інформаційна платформа. У цьому контексті він інформує держави-члени про кримінальні правопорушення проти них, збирає, зберігає та оперує різною кримінальною інформацією. З іншого боку, аналітичну підтримку надають органи держав-членів та інші наднаціональні організації для: стратегічного й оперативного аналізу, оцінювання загрози. Третє найважливіше завдання Європолу – створення дієздатних підрозділів для боротьби зі злочинами, що потребують спеціальних знань (наприклад, Європейського центру кіберзлочинності) [3].

Одним з основних нормативно-правових документів, підписаних у нашій державі, став Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку від 11.03.2015 року [4]. Метою цього Меморандуму є врегулювання порядку встановлення, введення в дію та експлуатації захищеної лінії зв'язку для обміну інформацією між Міністерством внутрішніх справ України та Європолем.

Відповідно до ст. 2 Меморандуму обмін інформацією між МВС України та Європолем повинен здійснюватися тільки згідно із законодавством України, відповідними правовими актами Європолу та відповідними положеннями Угоди про співробітництво. Передача інформації з обмеженим доступом захищеною лінією зв'язку обмежена ступенем доступу до інформації [4].

Підписання другої редакції Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво відбулося 14.12.2016 року [5].

Компетенція Європолу поширюється на боротьбу з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами тяжких злочинів, які зачіпають дві або більше держави-члени у такий спосіб, що потребує спільного підходу держав-членів, зважаючи на масштаб, значущість та наслідки таких злочинів.

Отже, в Угоді визначені такі форми тяжких злочинів, як: тероризм; організована злочинність; незаконний обіг наркотиків; нелегальна діяльність, пов'язана з відмиванням коштів; злочини, пов'язані з ядерними та радіоактивними речовинами; нелегальне перевезення іммігрантів; торгівля людьми; злочини, пов'язані з автотранспортними засобами; вбивство та заповідання тяжких тілесних ушкоджень; нелегальна торгівля людськими органами і тканинами; викрадення людей, незаконне обмеження свободи та взяття заручників; расизм та ксенофобія; пограбування та пограбування за обтяжуючих обставин; нелегальна торгівля предметами, що становлять культурну цінність, зокрема антикваріатом та виробами мистецтва; обман та шахрайство; злочини проти фінансових інтересів Союзу; незаконне використання конфіденційної інформації та маніпулювання фінансовим ринком; рекет та вимагання; підробка продукції та її піратське розповсюдження; підробка адміністративних документів та їх незаконний обіг; підробка грошових знаків та платіжних засобів; злочин з використанням комп'ютера; корупція; нелегальна торгівля зброєю, боєприпасами та вибухівкою; незаконна торгівля видами тварин, які перебувають під загрозою зникнення; нелегальна торгівля видами рослин, які перебувають під загрозою зникнення, та їхніх підвидів; злочини проти навколишнього середовища, включаючи забруднення з кораблів; нелегальна торгівля гормональними речовинами та іншими стимуляторами росту; сексуальне насильство та сексуальна експлуатація, включаючи матеріали про жорстоке поводження з дітьми та підбурювання дітей до сексуальних дій; геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини [5].

Національним контактним пунктом для України, який діє як центральний контактний пункт між іншими компетентними органами України та Європол, визначено відділ із взаємодії з Європол Національної поліції України.

Компетентними органами в Україні, які згідно з національним законодавством відповідають за запобігання та боротьбу з кримінальними правопорушеннями, є: Національна поліція України; Міністерство внутрішніх справ України; Адміністрація Державної прикордонної служби України; Головний Департамент по боротьбі з організованою злочинністю та корупцією Служби безпеки України; Державна фіскальна служба України; Державна служба фінансового моніторингу України; Національне антикорупційне бюро України; Офіс Генерального прокурора України [5].

Розглядаючи структурні підрозділи Європолу, окрему увагу необхідно приділити Оперативному центру (Operational Centre), який надає послуги правоохоронним партнерам цілодобово. Оперативний центр здійснює обмін інформацією між Європол, державами-членами ЄС та третіми сторонами щодо кримінальних правопорушень.

На Операційний центр Європолу покладені такі завдання, як:

- отримання та опрацювання основного масиву інформації між Європол та його партнерами;
- оцінка оперативної та стратегічної інформації та подальше її внесення до інформаційних систем (платформ) Європолу;
- підтримка спільних правоохоронних операцій;
- здійснення аналітичної роботи щодо перевірки інформації, що дозволяє виявити нові тенденції та події у протидії злочинності [6].

Фахівцями Європолу впроваджено надійну, ефективну та безпечну телекомунікаційну інфраструктуру, яка постійно вдосконалюється з метою покращення обміну оперативною та стратегічною інформацією між державами-членами ЄС, співпрацюючими партнерами і третіми сторонами.

Забезпечення безпечного обміну інформацією є головним напрямом діяльності Європолу, оскільки інформаційна безпека є основою для збереження довіри між усіма сторонами, які обмінюються оперативною та стратегічною інформацією з Європол та за його допомогою.

Одним з основних завдань Європолу під час обміну інформацією є безпечна та швидка передача конфіденційної інформації, у тому числі персональних даних. Основний канал обміну інформацією між Європол, державами-членами ЄС, країнами, що не входять до ЄС, і третіми сторонами є мережевий додаток безпечного обміну інформацією (the Secure Information Exchange Network Application (SIENA)).

Мережевий додаток безпечного обміну інформацією (SIENA) – це найсучасніша платформа, яка відповідає потребам інформаційних комунікацій правоохоронних органів.

Платформа дає можливість швидкого та зручного обміну оперативною та стратегічною інформацією щодо кримінальних правопорушень між:

- офіцерами зв'язку, які відряджені до Європолу, аналітиками та експертами;
- країнами-членами ЄС;
- третіми сторонами, з якими Європол уклав угоди про співробітництво [7].

Перший запуск додатка було здійснено 1 липня 2009 року та його використовували такі правоохоронні органи ЄС; співпрацюючі партнери Європолу (Євроюст, Frontex, OLAF, Інтерпол та інші); держави, які співпрацюють за угодами (Україна, Австралія, Канада, Норвегія, Швейцарія, США та інші).

Останніми роками доступ до додатка (SIENA) також був наданий спеціалізованим підрозділам правоохоронних органів, таким як служби з повернення активів (AROs), центри поліцейської митної співпраці (PCCCs), підрозділи фінансових розслідувань (FIUs), групи активного пошуку втікачів (ENFAST), спеціальні тактичні підрозділи (ATLAS) тощо [7].

Так, протягом 2019–2020 років за допомогою використання мережевого додатка (SIENA) Європолом разом з 23 правоохоронними органами держав-членів ЄС (Латвія, Італія, Польща, Словаччина та інші) було реалізовано операцію із затримання організованого злочинного угруповання, яке причетне до шахрайства з пально-мастильними матеріалами.

Під час проведення операції було заарештовано 59 осіб з різних країн; вилучено 5,2 млн літрів пально-мастильних матеріалів (на суму близько 6,8 млн євро); вилучено нелегальні заправні станції та інше обладнання для розподілу палива; вилучено 78 тягачів та причепи до них; розпочато 93 кримінальні провадження.

Операція очолювалась Угорською національною податковою та митною адміністрацією (Nemzeti Adóés Vámhivatal, NTCA) та Словацькою фінансовою адміністрацією (Finančná správa Slovenskej republiky) [8].

Також до додатка (SIENA) було додано інструмент, який дозволяє обробляти інформацію щодо боротьби з тероризмом, що ініціювало підключення до SIENA підрозділів боротьби з тероризмом, тим самим посилюючи обмін інформацією та розвідкою у цьому напрямі. На початку 2020 року 49 правоохоронних підрозділів боротьби з тероризмом були підключені до спеціального антитерористичного інструмента (SIENA).

Стратегія Європолу 2020+ вимагає подальшого впровадження та розвитку додатка (SIENA) шляхом вдосконалення обміну інформацією Європолу з іншими правоохоронними підрозділами інших країн [7].

Розглядаючи статистичні дані Європолу, можна зазначити, що за допомогою додатка (SIENA) загальна кількість повідомлень, якими обмінювались зацікавлені сторони (включає запити, відповіді повідомлення про інформацію), становить 1,2 млн (2019 р.), 1,1 млн (2018 р.), 1 млн (2017 р.), 869 тис. (2016 р.), 732 тис. (2015 р.), 605 тис. (2014 р.) повідомлень за рік [9].

За категоріями кримінальних правопорушень повідомлення додатка (SIENA) становлять: крадіжки та організована злочинність – 16%; кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – 14%; шахрайство – 14%; контрабанда та незаконне перетинання державного кордону – 12%; тероризм – 10%; нелегальна діяльність, пов'язана з відмиванням коштів, – 4%; різні види організованої злочинності – 5%; зброя і вибухові речовини – 15%; кіберзлочини – 18%; інші види – 30%.

За допомогою безпечного обміну інформацією у 2019 році порушено більше ніж 94 000 кримінальних проваджень [9].

Статистичні дані вказують на позитивні тенденції застосування мережевого додатка (SIENA) правоохоронними органами різних країн.

Мережевий додаток (SIENA) має ключове значення для становлення Європолу інформаційним центром країн ЄС. Це наближає Європол до одного з провідних правоохоронних органів, особливо якщо йдеться про сприяння та взаємний обмін оперативною та стратегічною інформацією у рамках протидії міжнаціональній злочинності.

Висновки. На підставі вищевикладеного можна дійти висновку, що Міністерство внутрішніх справ України доклало чимало зусиль для того, щоб підписати Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, співпрацювати з державами-членами Європейського Союзу та їх партнерами з метою протидії транснаціональній злочинності та її подолання, а також підвищення рівня законності, безпеки та правопорядку.

Крім того, є декілька проблемних питань щодо обміну оперативною та стратегічною інформацією за допомогою мережевого додатка (SIENA).

По-перше, натеper є нагальна потреба розроблення міжвідомчої інструкції щодо використання мережевого додатка безпечного обміну інформацією (SIENA) та обміну інформацією, яка стосується міжнародної злочинності.

По-друге, необхідно спростити процедуру підключення робочого місця до мережевого додатка та розробити дієвий механізм навчання порядку роботи з програмним забезпеченням. Проводити заняття з особовим складом компетентних правоохоронних органів щодо можливостей Оперативного центру Європолу та використання його інструментів.

По-третє, необхідно здійснювати підготовку кваліфікованих співробітників компетентних державних органів, які спеціалізуються на здійсненні міжнародного співробітництва, у тому числі за допомогою міжнародних партнерів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що, крім обміну інформацією, міжнародне співробітництво правоохоронних органів може включати обмін спеціальними знаннями, результатами стратегічного аналізу, інформацією щодо процедур кримінальних розслідувань, інформацією про методи запобігання злочинності, участь у навчальних заходах, а також надання консультацій та підтримки в окремих кримінальних розслідуваннях.

Shapovalenko Ye., Yemets O., Zlahoda O. The Secure Information Exchange Network Application (SIENA) as a tool in countering criminal offenses

The article is devoted to the establishment of cooperation relations between law enforcement agencies of Ukraine and Europol; the use of a network application of secure information exchange (SIENA), during the exchange of operational and strategic information.

The problematic issues of the implementation of measures of international cooperation in the exchange of information between law enforcement agencies of Ukraine with Europol, while countering a criminal offense are considered.

The main mechanisms for regulating the procedure for establishing, putting into operation and operating a secure communication line for the exchange of information between law enforcement agencies of Ukraine and Europol are disclosed.

Disclosed the normative and legal content of the category "secure exchange of information". Taking into account the goals, the author set himself the following tasks: to analyze the mechanism for the safe exchange of information, securing the right of law enforcement agencies of Ukraine to cooperate with Europol; consider theoretical doctrinal approaches to justify the general obligation of states to cooperate with each other.

The analysis of the mechanism for the exchange of operational and strategic information in the implementation of interaction between the law enforcement agencies of Ukraine and Europol is carried out.

The author substantiates the expediency of using the Secure Information Exchange Network Application (SIENA) as the main tool for the exchange of operational and strategic information while countering international crime.

The article analyzes the statistics of Europol regarding the number of application messages (SIENA) exchanged between interested parties (including requests, responses to information, etc.). Examples of joint operations that have been successfully implemented with the help of modern tools of law enforcement agencies of the member states of the European Union are given.

The problematic issues of the exchange of operational and strategic information using the network application (SIENA) between the law enforcement agencies of Ukraine and Europol are considered. Suggestions were made to improve the use of Europol instruments in the exchange of information.

Key words: criminal proceedings, International cooperation, Europol, information exchange, Secure Information Exchange Network Application (SIENA).

Література:

1. Договір про Європейський Союз (Маастрихт, 7 лютого 1992 года). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text.
2. Войніков В.В. Європейське поліцейське відомство (Європол): історія, завдання, структура. *Європейське право і національне законодавство* : збірник наук. праць. 2005. № 2. С. 61–64.
3. Міжнародний та міждержавний розшук як обов'язкова умова здійснення спеціального досудового розслідування (in absentia). International and Interstate Search as Prerequisite for Conducting Special Pre-Trial Investigation (in Absentia). URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/18652>.
4. Меморандум про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку від 11.03.2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a12#top.
5. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14.12.2016 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text.
6. Operational Centre. URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/services-support/operational-coordination/operational-centre>.
7. Secure Information Exchange Network Application (SIENA). URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/services-support/information-exchange/secure-information-exchange-network-application-siena>.
8. 59 arrests in Europe for fuel fraud. URL: <https://www.cde.ual.es/en/59-arrests-in-europe-for-fuel-fraud/#>.
9. Main Reports. URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports>.